Акад. ВОЛОДИМИР ПЕРЕТЦ.

УКРАЇНСЬКІ СИНАКСАРИ В КИЇВСЬКИХ ТА ЛЬВІВСЬКИХ ТРІОДЯХ XVI—XVII ВВ.

ЕПІЗОД З ІСТОРІЇ «ПРОСТОЇ МОВИ» НА УКРАЇНІ.

«Тріодь Цвітна» і «Тріодь Пісна» уявляють дві частини старовинного богослужебного збірника. В давні часи вони складали одно ціле, а поділ їх припадає вже на X вік. «Тріодь Пісна» уявляє збірник перемінних частин церковної служби для першої половини круга, т. зв. пересувних днів, починаючи з тижня митаря та фарисея й закінчуючи «великою суботою»[1]). «Цвітна Тріодь» або «П'ятидесятниця» (Пентиностаріон) складається зі служби, що йде слідом за «Пісною», до тижня «всіх святих» (по деяких—від утрені Пасхи).

Основні елементи пісної тріоди це паремії та церковні пісні, при чому паремії занесено до пісної тріоди—лише в XII в. Окрім перемінних частин церковної служби в тріоді спостерігаємо й третій елемент — статті з церковного устава, що з'являються в ній з XI — XII в.[2]). В XIV в. до п. тріоди було внесено ще синаксари Никифора Калліста Ксандопула. Ці синаксари уявляють малоісторичні, наївні оповідання, що мають на меті пояснити, як, коли і чому встановлена в тріоді кожна скільки-небудь важна пам'ять. Синаксари Ксандопула, що були оце внесені в тріодь, уявляють наслідування лінійним синаксарам. «Вірші про них—належать иншій особі і складені також по аналогії з подібними-ж віршами», що містилися в прологах[3]). У слов'ян тріодь з'явилась в перекладі до 916 р.: в цьому році св. Климент, архієпіскоп болгарський, зі свідчення його «житія», закінчив перед своєю смертю переклад тріоди, що був розпочав, можливо, сам же, або якийсь инший ученик св. Методія[4]). В XIV в. за царя Іоанна Шишмана болгарського (за 1364 р.), патр. Євфімій, за допомогою гуртка освічених людей, розпочав виправлення церковних книг, а між ними й Тріоди, за п'ятим типом грецької Тріоди. З Євфімієвського тексту зроблено друковане видання в Кракові 1491 р. Тут синаксари не заведено до тексту, а вміщено наприкінці книги в такому порядку: спочатку—загальна п е р е д м о в а, потім—

Синаксарь на недѣлю блуднаго сына:
» в субботу мясопустную, въ ню же память творим умръшимъ.
» в недѣлю мясопустную о второмъ пришествіи Хр.
» в субботу сыроястную, память всѣмъ в пустыняхъ и пощеніи просіявшим препод. мужъ и женъ.
» в нед. сыроястную объ изгнаніи Адама.
» в 1-ю субботу поста о кутіяхъ св. Ѳеодора.
» в 1-ю недѣлю православія.
» в 3 ю недѣлю поста, св. кресту.

[1]) И. Карабиновъ, Постная Тріодь. Спб. 1910, ст. III і 3.
[2]) Ibidem, ст. 54—55.
[3]) Ibidem, ст. 203—4.
[4]) Ibidem, ст. 216—17.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

Синаксарь великаго канона.

Чьитеніе, повѣсть полезная акаѳисту.—

Всього, таким робом, разом з передмовою,—тільки 11 статтей. Цей склад читань не залишається на Русі без змін, як ми це побачимо далі, ані в відношенні кількости їх, ані в відношенні мови.

В XVII віці було розпочато видання та виправлення тріоди в Київі та Москві [1]).

В дальшому нас цікавить лише один бік праці київських і почасти львівських учених редакторів та справщиків: їх спроби перейти межу дозволеного в перекладі де-яких частин тріоди, користуючись не традиційно-слов'янською мовою, а так званою «простою», тою своєрідною мовою освічених Українців та Білорусів, що повстала і формувалась на протязі XVI в. і наприкінці його стає загальновизнаною для висловлення наукових богословських думок і взагалі для виявлення думок і розумінь культурних шарів південної і західньої Руси.

Старіше київське видання тріоди пісної 1615 р. лише згадується в описах церковних бібліотек [2]), і більш про нього ми нічого не знаємо.

Першу відому нам тр. п., що вийшла з печерської київської друкарні, відносять до 1627 р. Виправляв текст цеї тріоди, згідно з грецькою тріоддю, ієром. Памва Беринда, який, буквально додержуючись тексту оригіналу, зробив де-які місця мало зрозумілими [3]). Більш вдячна була роля перекладача синаксарів на «россійскую бесѣду общую», працю цю написано просто і ясно. За перекладача співробітник і сучасник його, Памва Беринда, вважає Тарасія Левонича Земку;—при тім знаходить корисним виправдатися від закиду, що заведено тут новину:

> «А еже о сунаксарѣх (иже скасуются събранная ученія) на россійскую бесѣду общую честным иеромонахом Тарассіем Левоничем Земкою, проповѣдником слова Божого от греческого преложеных, противо сему а не прерѣкуете великоросси, болгари и сръби и прочіи подобніи намъ в православіи: сътворися се ревностію и желѣніем рода нашего Мàлои Рóссіи благородныхъ гражданскихъ и прочіих, различнаго причта людей научившихъся словенскаго язы̀ка глубоко разумнаго, имѣющаго разумъ и мудрость якоже греческая и прочаа грамматіческа писаніа»;

якщо не помилились ті, що переклали з єврейської мови на грецьку євангеліє Матвія і богословські книги—з грецької на слов'янську,

> «тѣм же и мы», закінчує Беринда, «смотреніем се сътворше, ради ползы и приобрѣтеніа Братіи своей, уповаем о Господѣ, яко не погрѣшихом» [4]).

Під кінець 1620-х років кількість не тільки писаних, але й друкованих книг на «простій» мові була остільки велика, що навіть люди, які були найконсервативніші в своїх поглядах, насмілилися ввести цю «новину» в богослужебну книгу. І не тільки синаксари було перекладено простою мовою,—в тій самій тр. п. 1627 р. (а за нею і 1640 і 1648) на ст. 17 на тиждень митаря і фарисея читаємо таку цікаву замітку:

> «Вѣстно же, яко от сея недѣли начинаемъ чести Діалéктомъ домашнимъ, по отпустѣ литіи в притворѣ κατηχησεις сіестъ оглашенія с(вя)т(ого) отца Ѳеодора Студита».

---

[1]) Ibidem, ст. 232—233.

[2]) Титовъ, Типографія Кіево-Печерской Лавры, I, 1918 г., с. 82.

[3]) Див. Карабиновъ, op. cit., 234—235.

[4]) «Послѣсловіе» Памви Беринди, Тріодь 1627 року, передруковано у Тітова, додатки, ст. 178.

Які-ж статті були надруковані в тр. п. 1627 р. цією простою мовою і яка їх історично-літературна вартість? Перелічимо їх в порівнянні зі звичайними синаксарами тріоди, що були надруковані в московських тріодях 1589 р., 1615 р., та одної з кінця XVI ст. без вихідн. листа; але раніш згадаємо коротко про долю цих синаксарів в дальших виданнях.

В тр. п. 1627 р. таких синаксарів 16; стільки-ж їх і в печерському-ж виданні 1640 р (тут немає передмови зі згадкою про працю Т. Л. Земки, але натомісць є нова передмова (Тітов думає, що П. Могили).

В третьому печерському виданні 1648 р., що з'явилось при архім. Тризні, знов нова передмова і присвята цьому архімандритові,—простою мовою; синаксари ті-ж самі (гравюри всі-ж нові, а не тільки 2, як гадає Ф. Тітов, op. cit., I, 319). В четвертому печерському виданні 1715 р., за кілька років до наказу з Москви друкувати книги на взірець московських видань,—архім. печерський Іоанікій Сенюшович з братією друкують тр. п. вже зі слов'янськими синаксарами, відкидаючи давню спробу українізувати їх. Та в Галичині уніяти зберігають стару традицію: напр., у львівському виданні 1753 р. ми знаходимо майже всі ті синаксари, що й у вид. 1627 р.

Звернемося тепер до них і розглянемо відношення українського перекладу до традиційного слов'янського тексту. Для цього візьмемо тр. п. в московських вид. 1589 р., видання XVI в. без вих. листа, що переховується в Р. Пуб. Б., а також московське видання 1615 р.,—отже ті давніші тексти, що були, як можна гадати, найближчі і доступні київським справщикам, в кожному разі, доступніші, аніж грецькі, бо зміст грецьких, як думають спеціялісти, навіть учений Памва Беринда, не всюди опанував. З цими словя'нськими текстами ми й порівняємо українські переклади у виданнях київо-печерських 1627, 1640, 1648 років, а після цього притягнемо двоє львівських видань, одно—1664 р., досить близьке до київських, а друге—1753 р., складене вже уніятами, які одначе, як ми побачимо, намагалися знов слов'янізувати український переклад, але що їм не завжди вдавалося.

Підсумки порівняння «начал» мають такий вигляд:

1. Моск. вид. 1589 р. арк. 6. (Тиж. мит. і фар.).

Синоксарь сирѣчь собранія в нарочитыя триодю праздники едін когождо повѣдающи како и когда еже в начатки бысть и коя ради вины иже от с(вя)тыхъ отецъ нашихъ нынѣ учинишася. (об.) с нѣкими свидѣтелствы честными. начинаемъ от мытаря и фарисея. прежде бо есть должно прологъ на седмой пѣсни прочитати по обычаю, таже сіи синоксарь чести. рещи убо сице.

Київо-печ. 1627 р. стор. 8.

Прологое албо предмо́ва в коротце Сунаксаров, то естъ зобраній на Трісдныи Сунаксарѣ. Нікифора Калліста Ксанѳопола Сунаксарѣ на знаменитыи праздники Триоди, о кождом з них причину показуючіи, якъ и колй с початку стался и для якои причины такъ нинѣ ся маютъ и от с(вя)тых Б(о)гоносных отецъ споряжены сут' з нѣкоторыми удѣлными уваженми, которыи ся починают от мытаря и фарісея и кончатъся ажъ до всѣх с(вя)тых.

Маетъ теды Міней тоестъ Мѣсячника Сунаксаръ на седмои Пѣсни напередъ, якъ ест звычай читатися. А потым настоящіи речешъ тѣды по прочитаню оного такъ. Стіхи въ Тріодіонъ.

Створителю вышних ре́чій и нижних:

Тр(исвя)тую вправдѣ пѣсн' от аггелов:
Тріпѣснецъ зась и от ч(е)л(овѣ)къ пріими.
Стіхи на Мытаря и Фарісея.
По Фарісейшу кто живетъ, от церкве будь далекимъ,
Х(ристо)с бовѣмъ внутръ, о покорныи, мает быти пріймо́ваный.

Въ настоящій же сіи днь съ б(о)гомъ Тріодь начинаем. иже убо мнози от с(вя)тыхъ и б(о)гоносных красотодѣлатель нашихъ о(те)цъ добрѣ и яко достояше от с(вя)таго движими Д(у)ха сложивше пѣснь содѣлаша».
(=М. XVI в. б. в.; М. 1615 р.)

В нынѣшній день з Богомъ и Тріодь починаемъ, которую многіи вправдѣ з' промежку с(вя)тых и Богоносных Пѣснотворцевъ наших отцевъ выборне и якъ пристояло от с(вя)того взбужаемым Духа в спѣваню вдячномъ утворилы...
(=Київ. 1640, 1648; Львів. 1664)

Пор. Львів. вид. Ставроп. 1753 р. л, 5: «Сунаксаръ или поученіе от Никіфора Калліста сложенніи, На Недѣлю мытаря и фарісея. В нынѣшній день съ Б(о)гомъ и Тріодь починаем... з промежду... взбуждаемыи»... *Віршів немає.*

2. Моск. вид. 1589 р., арк. 14.

Синоксарь в недѣлю блуднаго сына. Благослови отче.

В той же день блуднаго сына возваніе празднуем, иже Божественніи *отцы наши вторую неделю* в Тріоди учиниша за вину сицевую. Понеже бо суть нѣцыи...
(=М. XVI в. *б.* в.; М. 1615 г.).

Київо-Печ. 1627 р., ст. 21.

И бывает Чтеніе прежде Сунаксара в Минеи, таже Тріоди. Сунаксаръ в *недѣлю блуднаго сына. Стіхи:*
Блудникъ если́ кто естъ, як я смѣлымъ будь.
Бозскои бовѣм щодробливости всѣм отворяется двер.

В сій день блуднаго сына везван'е празднуемъ которое Божественнѣйшіи *Отцеве наши второе* в'Тріоди спорядили для причины таковои. Поневажъ бовѣмъ сутъ нѣкоторыи...
(=Київ. 1640, 1648; Льв. 1664; вар. 1648: щедробливости, везваніе).

Пор. Львів. вид. Ставроп. 1753 р., л. 11 зв.=К.-Печ., 1627, але «возваніе»; *віршів нема.*

3. Моск. вид. 1589 арк. 24.

Синоксарь в суботу мясопустную. в ней же память творим умершимъ. благослови отче.

В той же день память еже от вѣка благочестно скончавшимся человѣкомъ всѣмъ божественіи отцы

Київо-Печ. 1627 р., ст. 36.

Сунаксаръ о памяти умерлыхъ. Стіхи.
Не вспомни умерлых грѣхов слове
Добрых, твоих щодроблйвостей мертвыми не показуючи.

В сій день памятку всѣмъ людемъ от вѣка благочестиво скончавшимся Божественнѣйшіи отцеве узаконили

узако́ниша творити вины ради сицевы...
(=М. XVI в. *б.* в.; М. 1615 р.).

отправовати для тако́вои причины...
(=Київ. 1640 р., 1648 р. Львів 1664 р.).

Пор. Льв. вид. 1753 р., а. 20, в субб. мясопустную «Cvнаксаръ о памяти умерли*хъ*...; вар. Божестве*нніи* отц*ы*... для таково*и*»...; *віршів нема.*

4. Моск. вид, 1589 р., арк. 36.

Синоксарь в недѣлю мясопустную еже о второмъ пришествіи Христовѣ благослови отче.

В той же день второго и страшнаго пришествія Христова память творим. еже божественніи отцы по предварших*ъ* двоих*ъ* притчах*ъ* положиша...
(=М. XVI в. *б.* в.; М. 1615 р.).

Київо-Печ. 1627 р.,

Cvнаксаръ.
Стихи:
Гды̀ судячи землю Судіѐ всѣхъ усядешъ.
Оного. Пріидѣте голосу годным и мене усуди.

В се́й день Вто́рого и нелицемѣрного Прѝстя Христова память отправуемъ, которую Божественнѣйшіи Отцеве по тых двохъ приповѣстехъ положилы...
(=Київ. 1640, 1648 (*вар.* положили); Льв. 1664 р.).

Пор. Льв. вид. 1753 р., акр. 30: «В сіи день вто́р*аго* и нелицемѣрн*аго* *пришествія* Христова... *святіи отцы*... положили»...; *віршів нема.*

5. Моск. вид. 1589 р., арк. 75.

Синоксарь в суботу сыропустную памят*ь* сотворяемъ всѣмъ иже в пустыняхъ, в пощеніи восіявшихъ преподобныхъ отецъ и святыхъ мужъ и мученикъ и преподобных женъ благослови отче.

В то́й же день память сотворяемъ всѣмъ иже в пощеніи просіявшихъ святыхъ мужъ и женъ...
(=М. XVI в. *б.* в.; М. 1615 г.).

Київо-Печ. 1627 р., стор. 131.

Cvнаксаръ в субботу Сырную.
Стіхи:
Душамъ справедливыхъ,которыхъ завше память пребывает
Офѣры покаанныи приношу сло́ва.

В сей день память отправуемъ всѣхъ которыи в Богомыслности и цвиченю ся о речахъ Бозскихъ просіяли...
(=Київ. 1640 г.; 1648 з вар.: покаянным,• просіали; Льв. 1664—сотъ: кот*р*о́рым.

Пор. Льв. 1753 р.: Въ сі*и*... цвѣченю...; *віршів нема.*

6. Моск. вид. 1589 р., а. 83 зв.

Синоксарь в недѣлю сыропустную о изгна̀ніи Адамовѣ. благослови отче.

Київо-Печ. 1627 р., ст. 146.

Cvнаксаръ в Недѣлю Сырную о изгнаніи Адамовѣ.
Стіхи:
Свѣтъ з начальниками рожаю посполу горко нехай люментует.
Который тежъ з ними посполу упалъ,
Гды они през по́карм солодкій упали.

В той же день воспоминаніе творим еже от рая пища испаденія первозданнаго Адама...
(= М. XVI в. *б.* в.; М. 1615 г.).

В сей день припоминан'е чинимъ выпаден'я з роскоши Райскои впрод сотвореного Адама...
(= Київ. 1640, 1648 рр.; Льв. 1664—створеного).

Пор. Льв. 1753 р.—вар.: припоминаніе... випадненя... *вопервыхъ сотвореннаго»*; *віршів нема.*

7. Моск. вид. 1589 р., арк. 158 зв.

Синоксарь в первую суботу святаго и великаго поста о копіях святаго Феодора Тирона. благослови отче.

В то́й же день, в суботу первую поста́ еже кутіи ради преславное празднуемъ чюдо святаго великаго мученика Феодора Ти́рона. еже стяжа начало бывати сице...
(= М. XVI в. *б.* в.; М 1615 г.).

Київо-Печ. 1627 р., ст. 272.

Сунаксаръ в субботу первую с(вя)т. Четыридесятници.
Стих:

Покармом Колувъ накормлюетъ
Туронъ мѣсто.
Покармъ непотребнымъ учинивши посквернены.

В сей день, в суботу первую по́стовъ чудо велце знаменитое которое ся през колувы, то ест' пшеницу вареную стало, от с(вято)го и преславного великомученика Ѳеодора Турона празну́емъ которое почалося быти такимъ способомъ...
(= Київ 1640 р., 1648 р.; Льв. 1664—вели́це).

Пор. Льв. 1753 р.: *вар.* велице, *віршів нема.*

8. Моск. вид. 1589 р., арк. 168.

Синоксарь православія въ 1-ю недѣлю с(вята)го поста.

В той же день, недѣля 1 поста́ православія сирѣчь востелéсіе с(вя)тыхъ и честны́х иконъ Церковь пра́здновати пріят'...
(= М. XVI в. *б.* в.; М. 1615 р.)

Київо-Печ. 1627 р., ст. 280.

Сунаксаръ в Неделю Первую с(вя)таго поста.
Стіхъ:

Непристойне ви́метаны иконы
Радуюся пристоине поклоняемыи видячи.

В сей день в Неделю Первую с(вя)таго По́ста Православіе, тоестъ подвышен'е с(вя)тыхъ и чти́ го́дних' Образовъ Церковъ Христова приняла празнова́ти...
(= Київ. 1640, 1648 рр.; Льв. 1664—вар.: Радуйся.... Православі*а* го́дны*х*).

Пор. Львів 1453 р.—*вар.*: Православі*я*... подви*ш*ен'е..... годны*х*ъ Образо*м*ъ; *віршів нема.*

9. В Моск. вид. 1589 р., XVI в. *б.* в., 1615 р.—*немає.*

Київо-Печ. 1627 р., ст. 387.

[Нед. 2-я в. поста] Сунаксаръ [1]).
Стіхи:

Свѣтлости ясного проповѣдника
нынѣ заисте барзо
Жродло свѣтлости незаходимого
провадит ку ясности.

[1]) Про св. пр. Григорія Солунського.

Сей бозкои и вéчера нѣмáючеи свѣтлости сынъ, правдúвый правдивого Бога человѣкъ и чудовный Бозских справъ служúтель и дѣлáтель отчизну вправдѣ мѣл мѣсто над всѣми мѣстами царствуючее...

(=Київ. 1640; 1648 г.—вар.: незаходимаго; *къ* ясности; бозскои; Льв. 1664 г. вар.: незаходимаго; правдиваго).

В Льв. 1753 р.—*немає ні читань, ні віршів.*

10. Моск. вид. 1589 р. арк. 262 зв.:

Синоксарь кресту в неделю третію, с(вя)таго и великаго поста. благослови отче.

В той же день в недѣлю Третію постá поклоненіе празднуемъ честнáго и животворящаго Креста виновú рáди сúцевы. понеже 40-дневнаго постá ради образомъ нѣкіимъ и мы распинаемся, умерьщвяеми от страстей, горести же чювьство имамы унывающе и низпáдающе...

(=М. XVI в. б. в., М. 1615 г.)

Київо-Печ. 1627 р., ст. 472.

[Нед. 3 поста] Cvнаксаръ.

Стіхи:

Кресту землѝ вся нехай ся по клóнитъ.

През которого познала тебѣ клáнятися Слóве.

В Сію Неделю Третюю Пóстовъ поклонéн'е Празднуем Честнаго и Животчинѧ̀чого Креста для причины таковóи. Поневáжъ абовѣмъ през четвородесято дневный Пост нѣ̀ким способом и мы распинаемся умореванú бываючи от страстей и горкости и прикрости долѣган'е и чут'е маемъ, не встремежлúве живучú и упадáючи...

(=Київ. 1640, 1648; Льв. 1664, вар. абóвѣмъ)

Пор. Льв. 1753 р., арк. 242: Cvнаксаръ. В Сію неделю Третую Постовъ поклонéніе празднуемъ честнаго и *животворящаго* Креста *выны* ради таковои. *Понеже бо чрезъ четыре*десятодневный Постъ нѣякимъ способом и мы *с*распинаемся *и умерщвленны будучи* от страстíй и горкости и прикрости *имѣемъ невоздержно жіючи* и упадаючи»...; *віршів немає.*

11. В Моск. вид. 1589 р., XVI в. *б.* в., 1615 р.—*немає.*

Київо-Печ. 1627 р., ст. 554:

[Нед. 4-я Поста] Жúтіе святого отца нашего Іоанна Лѣствичника от Данíила мниха спúсаное.

Которое бы того Божественного Мужа мѣсто принесло́, и пред преславнымъ в небесномъ жолнѣрствѣ увичен'ем' ся вы̀ховало, не латво бым повѣдѣлъ, ґдыж ми то не досыт' пúлно вѣдомо естъ...

(=Київ. 1640 р.; 1648 *вар.* монаха; Льв. 1664 р. вар. от *Дамаскина* мниха).

Пор. Льв. 1753 р *вар.*: «от *Дамаскина* мниха..., божественнаго.... въ небесномъ *Воинствѣ* увѣчен'емся...»; *віршів немає.*

12. Моск. вид. 1589 р., арк. 347:

Синоксарь великаго канóна. благослови отче.

В тóи же день по древнему преданію поем великаго канона уставъ. сего же воистину всѣхъ каноновъ величайшаго, добрѣ и хитростно сложи и списà іже во святыхъ отецъ нашъ андрéй архіепископъ Крúтьскій...

(=М. XVI в. *б.* в.; М. 1615 г.)

Київо-Печ. 1627 р., ст. 618:

[Четв. 5-й Нед. Поста] Сvноксаръ. Стіхи:

Умиленія Х(рист)е мой образы даждь,
Поющимъ нынѣ Канонъ ти Великій.

В Сей день ведлугъ давного подáнья спѣвáемъ Велúкаго Канона Послѣдованіе. Сего зайсте з'межи всѣхъ Каноновъ найболшого, выбóрне и научéне зложилъ и написал святый отецъ нашъ Андреа архіепископъ Критскій...

(=Київ. 1640, 1648; Льв. 1664.)

Пор. Льв. 1753 р. *вар.*: «Сvнаксаръ Великаго Канона»,... поданя, Андрей.

13. Моск. вид. 1589 р., арк. 459.

Повѣсть полéзна от древняго списанія сложенà воспоминание являющи преславно бывшаго чюдесѝ. егда персы и варвары царствующій град облегоша бранію, иже и погибоша божіимъ судом і искушени бывше. градъ же невреженъ бывъ молитвами пречистыя госпожа нашея богородица и оттолѣ молебное благодареніе поется, насѣдалное день тóй именуя. благослови отче. стих. Пѣсньми неусыпными благодарьствуетъ тебе градъ твой богородице. Иже в пособіи неусипную воспѣвает Заступницу.

Влѣта Ираклія греческаго царя. Хоздрой иже перську власть имый. Послà Сарвара своего воеводу со множеством вóи. во всю восточную стрàну иже подъ греческою властію, протещи якоже мóлніи нѣкоей огненѣ попаляющи и пожигающи и погубляющи...

(=М. 1615 р.; в М. XVI в. б. в.—*немає*)

Київо-Печ. 1627 р., стор. 658:

[Субб. 5 нед. поста] Історіа пожитечная з стародавного Пйсма злóжена окáзуючаа припоминан'е Чуда которое знамените сталося, Гды. Персове и Варвары Константинопóль облеглй Войною, которыи и погинули Бозским сўдом, а Мѣсто без шкоды зостало и от тогô чáсу Молитвенное подяковáн'е спѣвáется и Акаѳістъ, тоестъ Насѣдалное день тот именуется. Благослови отче прочестй.

За панованя Ираклія Греческаго Цара Хоздрой Перское Панство маючій послал Сарвàра своего Воеводу з мнозством жолнѣрства по всей Всходней Краинѣ, будучои под владзою Грецькою, абы перешол и перебѣг, якó нѣякая огнистаа блàскавица палячая, жгўчаа и гўбячаа...

(=Київ. 1640 р.; 1648 *вар*: оказуючая, огнистая; жгучая и гўбячая; Льв. 1664 г. вар.: зложеная..., нѣякая).

Пор. Льв. 1753 р.: «*Чудо первое пресвятыя Богородици, которое на славу и заступленіе вѣрнымъ, на посрамленіе же нечестивымъ сталося.* Гды... погинули *Божіимъ* судомъ *и царствующій градъ твой спасеся и от того времени молебное сіе Акаѳистово приносимъ благодареніе. Часть первая. Въ царство бъ* Ираклія... *Персидское Царство имѣючій* послалъ Сарвара Воеводу *с множеством воинства* по всей Всходной Краинѣ, будущой подъ *властію Греческою*... нѣякая... губячая»; *віршів немає.*

14. Моск. вид. 1589 р., арк. 464.

Чудо второе на срацы̀ны.

По прехожéніи же тридесячи и шестилѣть при царствѣ Константина Брадатаго, паки достиже срацыньскій Ройстоломъ великій со множеством кораблій на царствующій той градъ.

(=М. 1615 р.; М. XVI в. б. в.—*нема*).

Київо-Печ. 1627 р. стор. 666. [Субб. 5 нед. поста]. Тоже чтемъ прочее слова Акаѳиста, Історіи первѣй читáнои часть втóрую тоест о чудѣ Втóромъ на Сарацены. И о Чудѣ третемъ на Агаряны, которымъ сталыся от Бога за Молитвами и Воеводствомъ Пресвятои Владычици нашея Богородицы. Благослови отче прочитати.

По первом ономъ чудѣ Пречистои Богородици которое оказала над Хагáном Скѵѳскимъ и Персами ѓды минýло тридцать и шесть лѣтъ за Панов‹ня Константина Бородатого знóву пришол Сарацинскій Райстолом великій з мнозством óкрутов на тоежъ царствýючее Мѣсто, Константинопóль мовлю.

(=Київ. 1640; 1648 вар.: сталися, Сараценскій; Льв. 1664 р.).

Порів. Льв. 1753 р. арк. 349: «Чудо второе пресвятыя Богородици на Сараціны: и о чудѣ третемъ на Агаряны, котóріи Божіимъ мановеніемъ и предстателствомъ Слáвнои Владычици нашои Богородици, погинули. Часть Вторая. По первóмъ ономъ чудѣ *Пресвятыя... по*казáла над *Каганомъ... еда* минуло *тридесяти* и шесть... *в Царство* Константина Бородатóго *пришедъ* Сарацинскій... *с мнóжеством... тойжде Царствующій градъ воевали*, сіестъ на Константинопóль». *Віршів немає.*

15. Моск. вид. 1589 р., арк. 378.

Синоксарь в суб(оту) 5-ю поста на похвалу пресвятѣй Богородицы, о акаѳистѣ сирѣчь о несѣдающем.

В тóй же день пѣніе несѣдающее пресвятѣи владычицы нашей Богородицы празднуемъ вины рàди сѝцевы. Ираклію самодержьцу греческое царьство содержащу. Хоздрóй же Перскій царь видѣвъ греческая скипетра смирившася от Фóки царя мучѝтеля, единаго от велможъ своих Сáрвара именем с тысящами многими воиньствы посылает вся восточныя страны покорити ему... (=Моск. XVI в. *б.* в.; М. 1615 р.)

Київо-Печ. 1627 р., ст. 680.

Тажъ чтутъ ся Сѵнаксáріа. Первѣе Минеи. Тажъ настоящій. Стіх:

Пѣснми неусыпными благодарствéнно,
Градъ въ бранехъ бодрую поетъ
Предстáтелницу.

В сей день несѣдáлную пѣснь празднýемъ Пресвятои Владычици нáшеи Богородицы для причины таковóи: Гды Ираклій Монарха Римское Панство держалъ, Перскій Царъ Хозрóй видячи Римляны (Греки) барзо усмирéнны и утѝснены от Фóки Царя Тѵранна „едногó з стáростъ Сáрвара именем з барзомногими тисячами посылаетъ, жебы ему̀ всю Всходнюю сторону з голдовали и в подданство поддали...

(=Київ. 1640; 1648 вар. таже (вя); Льв, 1664 г.—⌣⌣ випущено.)

Пор. Льв. 1753, арк. 356 [суб. 5-го тиж. в. посту]: «Сѵнаксаръ. В сей день... *вины ради...*, *Еда* Ираклій *Цáрь* Рѝмское *Цáрство* держалъ,... Хоздрой,... *зѣло́* усмирéнны и утисн*е́нны*,... Царá Тѵра*на*,... з многимы *зѣло тысящами* посилаетъ... поддáли»; *віршів немає.*

16. В Моск. виданнях—немає; але в кінці Тр. П. велике житіє складене патр. Іерус. Софронієм.

Київо-Печ. 1627 р., ст. 698 [Тижд. 5-й посту].

В Сію пятую Неделю святого великаго пóста пáмятку Преподóбнои Мáріи Егѵпетскои ведлугъ постановеня послѣднѣйшихъ святыхъ отцовъ обходимъ. Благослови отче прочитати. Стіхи:

Порвáлъ духъ тѣло и знову поверглъ
Воротá зѣмныи скрыли Мáрію мертвую.
Въ первый Апрìлля Мáрію знашлá смерть в пустыни.

Преподобная Мáрия былá з Егѵпта и з мóлодости напродъ поживши в вшетеченствѣ през седмнацять лѣтъ неповстягливе и презъ таковую причину пришлá до покýты. (=Київ. 1640, 1648—повергъ; Льв. 1664 р.)

Пор. Льв. 1753 р., а. 365 зв.—366: «В сію пятую Недѣлю святого великаго поста *память творимъ* преподобной Маріи Егѵпетской. Благослови отче прочитáти». *Віршів немає*; далі *вар.*: «из *млáдости вопéрвыхъ*,... *чрезъ седмнадесятъ*,... *чрезъ* таковую *выну*».

В розглянутих київських та львівських виданнях п. тріоди, крім того є «ıристежение», теж «простою мовою». Наводимо його в двох видах—один звичайний для XVII ст., другий—для кінця XVIII ст.

Київ. вид. 1627, 1640, 1648 рр. і Льв. 1664 р.

Кто хочетъ о Жйтіи Преподобнои сеи досконалеи вѣдати нехай прочитаетъ Пóвѣсть о ней святаго Софронія Патріархи Іерусалимского, которая ся на самóмъ конци той книги покладаетъ. для того же нетолко[1]) в Четвертокъ Пятои Недели Пóста, албо Великого Канóна, где власне належите служитъ, але и тутъ читатися з пожиткомъ душевнымъ от тщалйвыхъ можетъ.

Льв. вид. 1753 р., арк. 366 зв.

Ибо кто хощетъ о Житіи Преподобнои *Маріи Егѵпетской совершенно* вѣдати, *да прочтет себѣ* Повѣсть о ней святаго Софронія Патріархи Іерусалимскаго, которая на самóмъ концй *тоéй* Книги *напечатася. того ради* же не *токмо* в Четвертокъ 5-й Недели ст. Великаго поста или Великаго Канона где *суще подобаетъ чести, но и здѣ рàди пóлза и душевнаго спасенія* от тщалйвыхъ *чтется*.

В додаток до наведеного за-для характеристики українського перекладу наведемо ще одно порівняння з синаксару на першу суботу вел. посту:

В Моск. вид. 1589 р. та ин. (арк. 158 зв.)

Іуліану преступнику по Коньстянтін великого Констáнтина сынѣ (ар. 159) хóругви царствія удержавшу

Київо-печ. 1627 р. с. 272.

Ґды Юліанъ преступникъ по Константіи, великаго Константіна синѣ скйпетра царства одéржалъ и от Христа до балвохвáлства пере-

[1]) У вид. 1648 р.—тылко.

и от Христа ко идоложеръству преложьшуся, гоненіе на христіяны возъдвиже велико. явѣ же вкупѣ и неявленнѣ. Отрекъ убо злочестивый еже мучити сѹровѣ. вкупѣ же і обьявлѐно безчеловѣчьнѣ тако искушати христіяны. стыдяся убо и обзирая да не прилагаются мнóжайшіи. сокровѐнне нѣ́како осквернити ихъ льстивый неподóбнѣ у мысли.

шолъ и отступилъ преслѣдова́не на христіаны барзо великое повста́ло и поча́лося явне, поспóлу и потаемне. Не хотячи тéды незбожник оный мучити тяжко, та́къ же тежъ и открыть такъ досвѣдчати христіанъ веты да́ючися, к тому и обавляючися, жебы́ болей вѣрных не прибывало, потаемне ся зрадливый и непобожный радилъ, яко бы ихъ мóглъ посквернити и опога́нити.

Цей переклад, досить вільний, показує, що перекладач не тільки змінював застарілі слова оригіналу на нові, якими звичайно користувалися автори, що вживали «просту мову»,—але й зміняв будову цілих речень, тримаючись инших синтактичних принципів; в результаті з'явилася цілком свобідна мова, що не нагадувала добре відомого церковно-слов'янського перекладу.

Доля українського перекладу синаксарів так помічається на підставі тих даних, що ми маємо після порівняння видань з 1627 р. по 1723 (мусимо сказати, що ми використали *не всі* видання, а обмежилися лише дослідженими, як певного роду віхами). Видання київські 1640, 1648, навіть львівське 1646 р., звичайно, йдуть слідом за першим друкованим київським виданням 1627 р., повторюючи вірші й тексти синаксарів з невеликими й незначними відхиленнями від нього, напр.: замість щодробливости—щедробливости, зам. везване—везван'е, зам. положилы—положили, і т. и., при чому де-які варіянти являються часто ортографічні та крім того і непослідовні, напр., зам. пока*а*нныи—пока*я*нныи і зам. проси*я*ли—проси*а*ли. Це—в київських виданнях. Льв. 1664 тримається, очевидно, вид. 1627 р., лише подекуди слов'янізуючи його, напр., зам. правдивого—правдива́го; або-ж виправляючи помилку по суті: напр., замість «от Даніила мниха»—«от Дамаскѝна мниха» (Жит. І. Ліствич.).

Значно далі відійшло від Київського вид. 1627 р. і подібних до нього—пізніше львівське уніятське видання 1753 р.

Тут ріжниця помічається і в складі, і в вигляді синаксарної частини тріоди пісної. Перш за все, у виданні 1753 р. нема «віршів» перед читаннями; потім, як і в московському вид. 1589 р. і пізніших років, немає читань на тиждень 2-ий в. посту, про Григорія Солунського. Коли-ж ми, залишивши на боці ріжницю в заголовках, почнем досліджувати самі тексти читань, то помітимо, що видавці-уніяти послідовно намагаються с л о в'я н і з у в а т и українські синаксари; не змінюючи будови речень, вони заміняють знову полонізми й українізми у виданнях XVII в.—відповідними слов'янізмами; напр., в*е*званіе—в*о*званіе, зам. пр*и*стя—пришествія, замість впрод—вопервыхъ, замість поневѣжъ або вѣмъ—понеже бо; зам. животчинячого—животворящого, зам. жолнѣрство—воинство; зам. панство—царство і т. и.

Можна з певністю сказати, що це слов'янізування синаксарів пройшло не шляхом відворотного наближення тексту до слов'яно-руських взірців; про це свідчить порівняння їх з останніми, при чому цілковитої подібности не зустрічаємо. З'являються вирази слов'янські, але и н ш і ніж у московських виданнях 1589 р. й инш.; так, напр., в читанні на суботу 5-го тижня посту:

> «погинули божиимъ судомъ и царствующий градъ твой спасеся и оттого времени молебное сіе акаѳистово приносимъ благодареніе»—а у вид. 1589 р.: «п о г и б о ш а божіимъ судомъ и искушени бывше, градъ ж е н е в р е ж е н ъ б ы в ъ ...и остолѣ молебное благодареніе поется».

Подібних прикладів можна навести багато.

Зате в вид. 1753 р. є й відворотні випадки. При всьому бажанні повернути синаксарам їх церковно-слов'янський вигляд, видавці не могли не зробити цілком несвідомо певних помилок, що повстали з їх вимови: з'явились випадки: умерлихъ, випаднення, подвищеніе, цара, третую, выны ради, цвьчень і т. и.

Цими увагами закінчуємо наші спостереження над долею українських синаксарів, переклад яких, як вважають дослідники, зробив був Т. Л. Земка.

II.

Отже, в пісних тріодях XVII в., що друкувалися в Київі з 1627 р., ми маємо 16 синаксарних читань, які почасти відповідають синаксарам москов. вид. XVI в., почасти нові, яких в москов. вид. немає. Слідом за свідченням П. Беринди, в науці, з давніх-давень аж до останньої сучасної праці пр. Тітова, панувала думка, що ці синаксари—переклад з грецької мови, і зробив це Тарасій Левонтович Земка. Неоднакова кількість синаксарів церк.-слов'янських та українських ніби-то також промовляє за цю думку: коли-б Т. Л. Земка перекладав із слов'янського відомого всім тексту, він обмежувався-б тим, що подавав-би цей традиційний текст; ясно, що він користувався якимось иншим джерелом, яким міг бути як-раз грецький текст, про що згадує й Памва Беринда. Але ось тут ми й знаходимо факт, що примушує нас поставитись критичніше до свідчення П. Беринди, здавалося-б такого авторитетного свідка-сучасника.

Переглядаючи рукописну тріодь п., зібрання А. Тітова (тепер Р. Пуб. Б., № 451), що зараховують до 1570—80 років, ми знаходимо в ній п'ять таких синаксарних читань:

1) Синаксаръ въ нед. сырную—объ Адамѣ, а. 10 зв.
2) Синаксаръ Кресту, въ 3 нед. поста, а. 177.
3) Синаксаръ о Григоріи Ѳессаютситском, а. 132 зв.
4) Житіе св. Іоанна Лѣствичника, а. 215 зв. («от Даніила мниха»).
5) Синаксаръ 5 нед. поста о несѣдалномъ, а. 273.

Якщо ми звернемося до джерел цих синаксарів, то дорівнявши їх в рукописних тріодях п. до звичайних синаксарів, ми побачимо, що перекладач працював по творах тодішніх слов'яно-руського письменства. А коли ми придивимося до перекладів, то побачимо, що це як-раз ті переклади, що вміщені в київську тріодь п. 1627 р.,—синаксар про Адама близько відповідає, напр., тому, що вміщено в Погодінському рукопису початків XVI в., № 477, а. 254, і дуже мало ріжниться (орторафічними деталями й описками) від тексту в вид. 1627 р. В тому-ж Погодінському рукопису знаходимо ми й оригінал синаксара хресту (пор. вар. в Погод. № 473), при чому зазначимо, що переклад вільний, із більшим многословієм, аніж церковно-слов'янський. Перекладаючи синаксара на «несѣдальную пѣснь», український перекладач використав не той текст, що був у нас здавна відомий і зберігся, напр. в Погод. тріоді п., перг. № 42, на паперових аркушах XV в., а той, що містився, звичайно, в слов'яно-руських тріодях з початку XVI в. (напр., рукопис Тітова № 441, л. 393).

Далі, в рукопису Р. Публ. Бібліотеки, в збірці Яворського № 2 (в тій частині, що належить до XVII в.) ми також знаходимо синаксари українською мовою, але далеко не всі, а лише:

1) На нед. митаря й фарисея, арк. 1.
2) На суб. пущальну, про пам'яти померлих, арк. 7.
3) В нед. пущальну, про друге пришестя Хр., арк. 19 зв.

4) В суб. сирну, пам'ять свв., а. 72.
5) В нед. сирную, про Адама, а. 82.
6) В суб. перву в. посту, про Феодора Тирона, а. 163.
7) В нед. перву в. посту, про торжество православія, а. 173.

В дальшій частині збірника,—в 2-му і 3-му відділах, українських синаксарів вже немає. Таким робом, в рукописах кінця XVI і початку XVII вв. ми вже маємо, за винятком цілковито подібних, переклад 11 синаксарів з 16-ти, що вміщено в першому друкованому київському виданні XVII в. Текст цих синаксарів майже цілковито подібний до тексту їх в київському друкованому виданні 1627 р.

Синаксари-ж, що цілковито подібні, ріжняться між собою лише помилками, які звичайні в рукописній традиції.

Чим пояснити ці переклади в рукопису к. XVI в.? Вони припадають на добу, коли з'явилися численні учительні євангелія на «простій мові» (напр., Катеринославське, в муз. ім. Поля, Покровське, також кілька рукописів Народнього Дому в Львові й ин.), коли, в силу народнього прагнення наблизити до народу (онародити) твори слов'янського письменства, з'явилися переклади свящ. книг, надруковано уч. єв. Калліста (1616 р.), нарешті ряд творів полемічної літератури, що уникала вживання церк.-слов'янської мови, яка стала малозрозуміла більшості письменних людей. Переклад синаксарів в цю добу не є щось дивне, незвичайне,—він іде в напрямку інтересів українського духівництва, яке розуміло, що лише в єднанні з національною ідеєю може здійснитися ідея вільного ісповідування прабатьківської релігії. Чи був потрібний для перекладу грецький оригінал? Порівняння доводить, що вистарчало цілком і церковно-слов'янського, а саме того, що панував не в давні часи, але звичайно в п. тріодях з поч. XVI в.

Що-ж належить в такому разі Т. Л. Земці в вид. 1627 р.? Літературна мова всіх 16-ти читань — одноманітна. Але, треба зазначити, що 1) в рукописах, які збереглися, н е в с і синаксари зустрічаються в українському перекладі, 2) що й у друкованих тріодях житіє Марії Єгипетської міститься завжди наприкінці книги, в церковно-слов'янському тексті, у викладі Софронія, патр. Іерусалимського, та при цьому, всупереч звичаю слов'янських тріодей, подається й просте читання про ту-ж святу—українською мовою. Цей факт—існування подвійного читання—здається, можна пояснити бажанням видавців, з одного боку, не відступаючи від традиційного вміщення праці Софронія, дати, з другого боку, й синаксари читання про св. Марію Єгипетську, до того тією мовою, якою подано й усі попередні. Цей як-раз синаксар, а можливо інші, яких бракує до 16 читань, можна вважати, на нашу думку, належав до творів Т. Л. Земки; він в цьому разі пішов шляхом, який вказували спроби перекладу синаксарів українською мовою, що існували до нього.

Конечний висновок проробленої праці буде той, що спроби часткового перекладу тріоди п. українською мовою треба відсунути приблизно на півстоліття взад, коли Земка був ще дитиною, і поставити в звязок з тим піднесенням національної свідомости серед української інтелігенції XVI віку, яке викликало цілий ряд инших творів церковної літератури українською «простою» мовою.

III.

За нашу здогадку про розмір участи Т. Л. Земки в перекладі синаксарів пісної тріоди українською мовою, говорять також і спостереження над складом українських видань «тріоди цвітної».

Звернемося до цього народнього продовження тріоди пісної. Вперше було видано в Київо-Печерській лаврі «Триодионъ сиесть трипѣснецъ—Пен-

тикостиріон» з віршами—присвяченими архім. Петрові Могилі, за підписом Т. Л. Земки,—в 1631 р. Тут навіть передмова, не тільки текст, на добрій слов'янській мові. Але все-ж помітно де-які сліди українізації, хоч і не в такій мірі, як в тріоді пісній. Перш за все ми знаходимо їх у віршах перед синаксарами, але далеко не у всіх. Вірші наведено церковно-слов'янською мовою і де-коли дуже незрозумілі:

В суб. прав. Лазаря: Рыдаеши Їс: се чл҃ка[1] сѵщества.
Ѡживаеши дрѵга твоего: се[2] бжтвенныа крѣпости, стор. 26.

В нід. цвітну: На жребѣ вс҃ѣдъ слово́мъ простры҃й нб҃о.
Смѣртныхъ[3] кзыскѵ́, раздрѣши́ти[4] безловесїа, стор. 47.

В вел. понед.: 1) Ц҃ѣломр҃ныи Іѡси́ф[5], прв҃ный дружиел авѵ́сѣ:
И житодавец,[6] ѡ благихъ рѵкомти.[6]
2) Соборище Смоковниць҃ Хс҃ Еврейское
Плодовъ чѵждѵю дх҃о́бныхъ кѵшбразѵ́,[7]
Клаткою оусѵша́етъ: ѣа же бѣжимъ страсти, стор. 63.

В вел. вівтор. Вторникъ величайшии дв҃ыдесать но́ситъ
Побѣдѵ́ носа́щыа[8] неодмытнагѡ вл҃дки, стор. 83.

В вел. середу: Жена кѵзложшаа[9] Тѣлеси Хв҃ѵ́ Мѵ́ро
Ніко́димовѵ[10] предпріать смѵ́рнаа́ло́инъ (на полі—смурно з алоего,[11] стор. 99.

В вел. четвер. 1) Ѵмываетъ Оу҃чнкѡм[12] вечерѣ Бг҃ ноги
Єгоже нога́ попираѣ бѣ къ Ѣдемѣ прещенїа[13] древле.
2) Сѵ́вѵкаѣ вечерѣ Пасхѵ́ бо Зако́на но́сит҃,
И Пасхѵ́ Но́квю Крѣвь Тѣло Влд҃чне.[14]
3) Жлтва и страшилище[15] трѵ́ды Кр҃ѣвїй:[16]
Хс҃ лицѵ́[17] гнѣв҃ мл҃сѣ,
Смр҃ти[19] крага прелщаѣ къ сихъ.[18]

---

[1]) К. 1747—сіе смертнаго.
[2]) К. 1747—сіе.
[3]) Л. 1668, 1701, 1746—смертных.
[4]) Л. 1688 и др.—разрѣшити безсловесія. К. 1747—Человеки... разрѣшити.
[5]) Л. 1688, 1701, 1746—Іосифъ.
[6]) К. 1747—И пшеницодавецъ о добрых стѡже.
[7]) К. 1747 въ образцяй.
[8]) К. 1747—дѣвъ... носящих.
[9]) К. 1747—полагающи.
[10]) К. 1747—Никодымовъ.
[11]) Л. 1688, 1701, 1746; Поч. 1747, К. 1747—прим. на полі—н е м а.; К. 1747—смирнаной.
[12]) Льв. 1746—нема віршів і син. на в. четв. К. 1747—учениковъ въ вечеръ...
[13]) К. 1747—прещеніе.
[14]) Л. 1688, К. 1747—Владычнее.
[15]) К. 1747—страшилища.
[16]) Л. 1701—Крвей; К. 1747—Труди Кровей.
[17]) К. 1747—лица.
[18]) Л. 1688—всихъ.
[19]) К. 1747—смерть... всихъ.

4) Что трéбѣ Ножю́къ,[20] что древéесѣ людолéстцы[21]
На хотящаго ѡмрѣ́ти къ нзбавѣ[22] міра, стор. 123.

У вел. п'ятницю: 1) Живы́й есн Бъ[23] ты и ѡмрѫщлéнный на дрéвѣ,
Ѡ мртвече нáгій и Бá живáго слóве.
2) Заключéнныа ѿверзе Ѣдемскіа врáта
Влож разбóйник ключ, еже помани ма, стор. 165.

У вел. суботу: Въсѣ[24] храни́ши Гроба[25] кѵстодíа.[26]
Небо́ сдéржитъ Рака[27] Саможиво́тїа, стор. 236.

У св. нед. Пасхи: Хъ сшедъ къ бóрбѣ а́довѣ[28] единъ.
Мнѡ́гїм в' зем побѣды изы́йде корысти,[29] стор. 293.

Ясно, що ці «вірші», що дійсно були віршами в грецькому оригіналі, ні в якому разі не можна вважати за вірші в церковно-слов'янському перекладі. Далі це змінюється. Починаючи з синаксара в тиждень Фоми, помічається певне бажання надати більше сучасности стародавньому текстові тріоди цвітної: «вірші», що йдуть перед синаксарними читаннями, дійсно набувають вигляду віршованих творів властивих кінцеві XVI і поч. XVII вв. Наводимо ці «вірші»:

В нед. Фоми: Йще а́да й Грова́ ключ тá препѫща́етъ:
Ключ врáтъ Спсе градѫщл кáко вѫзбранáетъ, стор. 346.

В нед. жін. Мироносиць: Ѹ́ченица ѿ вѣры Несѵтъ Спсѵ Мы́ры:
Йзже а́коже Мы́ры, Пѣснїй несѵ мѣры, стор. 409.

В нед. Розслабленного: Глъ Хвъ сшагнѵвый дн҃ь Разслабле́нїе,
Тъ́й са́мъ прнѡ быва́етъ всѣмъ исцѣленїе, стор. 463.

В середу Преполовения: Срѣдѣ Ѹ́чи́телей ста́къ Іс навча́е҃
В Сре́дѵ Пра́зникѡ҃, а́ко Погрéни҃, глаго́ле҃, стор. 493.

В нед. про Самарянина: Вóдѵ Же́но пришéдши тлѣнн҃ѵ почерпа́ти:
Чéрплешъ Живѵ могѵщѵ дш҃ѵ ѡмыва́ти, стор. 529.

В нед. Сліпого: Свѣтада́тель ѿ свѣта йже сїа́еши:
Ѳ҃ рожéства слѣпа днесь Слóве взочáеши, стор. 578.

---

[20]) К. 1747—ножей.
[21]) 1688—людолестци.
[22]) К. 1747—во избавленіе.
[23]) К. 1747—боже.
[24]) Л. 1688, 1701, 1746, поч. 1747. К. 1747—Въскую.
[25]) К. 1747—гробъ.
[26]) К. 1747—кустодіе.
[27]) К. 1747. Поч. 1747: содержитъ рáка.
[28]) 1688, 1701, К. и поч. 1747—адовой.
[29]) К. 1747—корысти, взыде.

На вознесення Господне: Ѡ дѣснѹю сѣлъ єсѝ Ѻц҃а ѝзвѣщаѧ,
Словѣ вѣрѹ ѝзвѣстнѹ, и ѵчєнїемъ ѩвлѧѧ“, стор. 622.

В нед. 7-у свв. Отець: Свѣтилъ сѧ́нме ѝзбра́нный, молю, посѣтѣте,
Ѧвчєви́ды смы́слы мнѣ, й та́ просвѣтѣте.
Стра́нна сн҃а, сѹщєства́ с҃а́ ц҃а всєлѹка́вый,
Ѧрїй ѝзре́къ, Бж҃їа оустрани́сѧ сла́вы, стор. 657.

В нед. П'ятидесятну: Дыха́нїемъ[1]) пода́тъ Хс҃ Дх҃а нѹ́жнымъ,
Ѧпл҃шмъ и ѻгнѧ ꙗзы́комъ ѡ҃рѹжнимъ.
Ѝзлїа́сѧ Дх҃ъ Ст҃ы́й въ дни́ се́мъ вели́кшмъ
Й дадѐсѧ ѡ҃бѝлнѡ Ло́вцемъ ѵ҃ченкшмъ, стор. 716.

В понед. по П'ятидесятниці: Да дыха́нїе Дх҃а всѧ́ко, похвала́ѣтъ
Гд҃на: ѝ҃мже всѧкъ дх҃ъ, бра́жїй исчезаѣтъ, стор. 749.

В нед. всіх святих: Всѧ́ Га҃ моє́го дрѹ́ги въсхвалю́,
На҃ нб҃си, и ѿ ни́ми са́мъ бы́ти желаю, стор. 792.

Всі одинадцять синаксарних читань, які йдуть за наведеними віршами, дано в церковно-слов'янському тексті, і лише на ст. 812—816 ми знаходимо одинокий синаксар—на п'яток «свѣтлой недѣли», перекладений українською літературною мовою поч. XVII в. Наводимо заголовок його і перші рядки[2]).

„В сє́й свѣ́тлои ѝ҃ли па́токъ поновлѐе[3]) Храма Пр҃то́и Вл҃чцы Бц҃ы, Чѧдо́вным ѧ҆ правє Жиконо́сным Исто́чникомъ назва́ного праз҃нѹ́е: а при то́м Па́маткѹ ѿправѹе́м сѹдшкъ, кото́рыи[4]) ѝ҃ то́мъ Храмѣ сто́мъ на҃ прирожѐе вы́конани[5]) сѧт ѿ тоѥижъ Пр҃то́и Бц҃ы. Ѡ кото́рого Храма початк҃ѹ и выставѐю, та́къ же ѡ҃ чю́дахъ Гісто́ріа[6]) ѝ҃ ко́ротце сѧ покладаѣтъ, ꙁ того́ж Послѣдова́ніа сего́ Тво́рцы Ні-кифо́ра Ка́ллиста Ѯандопѹла Цр҃ко́вного Гісто́ріка взя́та[7]).

То́тъ Ст҃ы́и Храмъ въ Ѧ҃ѣто ѿ Рж҃тва Хв҃а чоты́риста[8]) пат-десѧ́ть се́дмагѡ, вы́ставленый ѥ҃стъ ѿ Ле́шна Ке́сара Маке́ллій прозы-ва́емого, на҃ мѣ́стцѣ[9]) барзо слѝчномъ, гдѣ гѹстыи и велїкїи Купа-рі́ссы, Ѧвка́ те́ж молоды́ми напла́нена[10]) цвѣ́тами, ꙗкѡ бы нѣ́кий[11]) ра́й весо́лый и пѣ́кный, Жро́ло на҃то прозрочи́стое, й водо́ю до́ на-пи́тк҃ѹ зго́жею ти́хо плынѹчее: ѝже ра́зомъ рекѣ, што́бы ѥно́ стмѹ храмѹ принале́жало, все́ было...

Цією статтею й обмежує редактор 1631 р. свій намір українізувати тріодь цвітну.

---

[1]) Льв. 1688—дыханіе.

[2]) Изд. Льв. 1688 г.: [3]) поновленіе, [4]) которіи, [5]) выконаны, [6]) гисторика, [7]) взятая, [8]) чотириста, [9]) мѣсцу, [10]) наполнѣна, [11]) нѣякій.

Що до слідуючих українських видань тріоди цвітної, то в ближчому що-до часу львівському виданні 1642 р. («Мих. Сліоски»)—українською літературною мовою написана присвята мітр. Петрові Могилі, що займає перших шість сторін.; у віршованій формі передано ті-ж «вірші», що й в київському виданні 1631 р., але всі синаксарні читання подано слов'янською мовою, а останнього читання з видання київського 1631 р. тут цілком бракує.

У львівському вид. 1663 р. (льв. брат. друкарні) видавці дозволили собі вжити українських елементів у передмові до читача (6 ненумерованих сторінок) і в слові до нього (слідуючі сторінки), а також вмістили на арк. 437 зв.—439 зв. українське читання на п'яток світлого тижня.

Львівське видання 1667 р., що його випустив М. Сльозка з благословення єп. Аф. Желиборського, повторює що-до «віршів» його перше видання і київське 1631 р., а в кінці (арк. 437 зв.—439) додає читання на п'яток світлого тижня, наводячи його за київським виданням.

Львівське видання 1686 р., на яке вказує Ундольський, не існувало цілком, що стверджує останнє слово львівського видання 1688 р. ...„сѣвершисѧ сїѧ Трїѡ́дь цвѣтнаѧ, ктѡ́рое к҃ тупографіи сеи́, себ-то Братства Львівського).

Звернемось до цього видання 1688 р. Тут ті-ж передмови (на початку книги), що і в вид. 1663 р. У віршах є поправки, переважно ортографічного характеру, хоч помітно спроби виправлення самої сути, напр., замість «въсуе»—«въскую» (син. вел. суботи), замість «адовѣ»—«адовой» (син. тиж. великодн.); що-ж до віршів з римами, то поправку ми маємо лише в одному, та й то вона не змінює кількости складів і не робить його зрозумілішим; з'явилась вона, правдоподібно, через те, що тут випала виносна літера *М*. Всі синаксари, як і в попередніх виданнях київських і львівських,—слов'янською мовою, і тільки синаксар на п'яток світлого тижня, як і в вищерозглянутих виданнях—на «простій» мові, з незначними лише ортографічними варіянтами.

Продовжуючи розглядати характер видань цвітної тріоди в XVIII в. на українській території, ми зазначимо, що львівське видання 1701 року має звернення до богородиці українською мовою й передмову до читача, вірші з тижня Хоми заховують рими, також і синаксар на п'яток св. тижня український. Трохи ріжниться від цього видання львівське-ж видання 1746 р., де передмова вже церковно-слов'янською мовою, бракує синаксара й віршів на великий четверток, немає також і синаксара українською мовою, що містився останнім в попередніх виданнях (на п'ят. св. тижня), а замість нього читається инша служба,—«на состраданіе богородицы». У почаївському виданні 1747 р. вірші з римами тижня Хоми наведено; синаксар же на п'яток світлого тижня слов'янізовано; до того він в два рази коротший ніж український. Цей же скорочений синаксар читаємо ми і в київському виданні цвітної тріоди 1747 р. (а. 178), але тут цілковито знищено тимчасову й хитку українізацію цвітної тріоди,—римові силабічні вірші з тижня Хоми замінено точнішими, можливо, буквальним перекладом з грецького, але вони все-ж не могли цілковито заступити місця попередніх добре зрозумілих і легких віршів, ще вперше знайшли собі місце в тріоді цвітній 1631 р. Досить порівняти новозаведення 1747 р. з римованими віршами, щоби мати цілком певне уявлення. Ось «вірші» 1747 р.:

В нед. Фомину: «Аще ада или из гроба ключь не возбраняетъ
Твое Спасе стремленіе ключь дверей како возбранитъ».
В нед. жінок Миронос.: «Христу носятъ ученицы мура:
Азъ же симъ пѣснь, яко мура ношу».

В нед. про Розслабл.: «Глаголъ Христовъ стягненіе розслабленному.
Сице исцѣленіе сей глаголъ и токмо».
В середу Преполовенія: «Ставъ научаетъ посредѣ праздника
Христосъ Мессіа средѣ учителей».
В нед. про Самарянина: «Воду пріяти пришедши тлѣнную, жено,
Живую почерпаеши, еюже скверны душевныя
омываеши».
В нед. Сліпого: «Свѣта податель, от свѣта сый свѣтъ
От рожденія слѣпаго воочаеши Слове».
На Вшестя Госп.: «Одесную сѣлъ еси отца Слове,
«Вѣру ученикомъ извѣстншую показавый».
В нед. свв. отець: «Свѣтилъ собраніе избранное
Лучевидны просвѣтите мнѣ мысли».
«Странна сына отча существа, глаголя
Арій сице, божія славы страненъ».
В нед. П'ятидесятн.: «Дыханіемъ нужнымъ языкоочненно подаетъ
Христосъ божественнаго Духа апостоломъ
Изліяся въ великомъ дни духъ рыбаремъ».
В понед. по П'ятидес.: «Всякое дыханіе прослави духа Господня
Им же лукавыхъ духовъ всуе дерзости».
В нед. всіх свв.: «Господа моего вся пою други
Аще же кто хотя, ко всѣмъ да йдетъ».

Це «новозаведення», яке, власне, не є поворот до прийомів передавання грецьких віршів, що вживались до 1631 р.,—виявило, що в київській тріоді цвітній відступлення «на попередні позиції» відбулося лише на грані другої половини XVIII ст. Аналогічно сталося з тріоддю пісною, але значно раніш.

Такий короткий, але документальний огляд спроби наблизити тріодь цвітну хоч у найменшій мірі до літературних ідеалів, що існували на Україні в XVII в., і пізнішого шляху повільного відступу.

Але повернемося до праці Т. Л. Земки. Чи не буде здаватися, після цього викладу, за дуже дивне і непослідовне відношення цього (як каже Памва Беринда) перекладача синаксарів пісної тріоди до синаксарів тріоди цвітної? Чим пояснити той факт, що Земка, який переклав (як каже П. Беринда) 16 читань для пісної тріоди, через чотири роки, випускаючи в світ тріодь цвітну,—подає лише о д и н о к и й синаксар українською мовою? Не менш дивно й те, що він дав половині (саме—другій половині) віршів—форму силабічних епіграм, модних за його часів, а першу їх половину, до тижня Хоми, залишив у первісно-незграбному вигляді дословних, а тому незрозумілих, перекладів?

Висновок напрошується сам собою: Земка, що володів не дуже зле церковно-слов'янською мовою, що видко з його передмов, володів і віршуванням, про що свідчать його вірші на герби (про це див. у спец. праці В. М. Отроковського), був все-ж таки людина з досить консервативними думками. В тих випадках, де він з н а й ш о в переклад, що і с н у в а в д о н ь о г о, він пропустив його, можливо, трохи додавши від себе. Але там, де він не мав попередників, він виявив велику, скажемо, обережність, не ризикуючи викликати на свою обитель та її друкарню закидів в прихильності до нових течій (до новизни). Звідси, як нам здається, й походить те, що в цвітній тріоді він не відважився перекладати наново всіх синаксарів «простою мовою», а використав лише один, який він зустрів у рукописах.